

КЎЧМАС МУЛКНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШДА ИМТИЁЗЛАР САМАРАДОРЛИГИ

Улугбек Тўлаков,

PhD, Молия кафедраси, Термиз давлат университети,
Термиз, Ўзбекистон. Email: tulakov77@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3151-1930>

EFFECTIVENESS OF REAL ESTATE TAX BENEFITS

Ulugbek Tulakov,

PhD, Department of Finance, Termez State University,
Termez, Uzbekistan. Email: tulakov77@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3151-1930>

JEL Classification: H2, H26

Аннотация. Мақолада сўнги йилларда инсонлар ўз бизнесини бошлаши, ночор корхоналар ёки чекка ҳудудлар «оёққа туриб олиши» ва янги экспорт бозорларига кириши, янги иш ўринлари пайдо бўлиши ҳамда тировард натижада аҳоли даромадлари ошишига хизмат қилиши учун жорий этилган бир қатор имтиёزلардан самарасиз ёки мақсадсиз фойдаланиши ҳолатлари баён этилган. Бунда имтиёзларнинг жорий этилиши ижтимоий адолат принципларига мувофиқ келиши, солиқ имтиёзлари индивидуал хусусиятга эга бўлиши мумкин эмаслиги келтириб ўтилган. Шу боисдан, мамлакатимиз солиқ тизимида солиқларга берилаётган имтиёзлар тадқиқига янгича ёндашув зарур. Мамлакатимизда кўчмас мулклар учун самарали имтиёзларни белгилаш назарда тутилган бўлиб, бу бир томондан, кам таъминланган ва «ижтимоий ҳимояланмаган» фуқаролардан ҳаддан зиёд солиқ юки муаммосини олиб ташлайди ва бошқа томондан мамлакатимизда амалга оширилаётган кўчмас мулк солиғи ислохотларининг мақсадларига зид келмайди. Шунингдек, мол-мулк солиғининг фискал салоҳиятини сақлаб қолади ва солиққа тортишда тенг

ва адолатли ёндашувни кафолатлайди. Мол-мулк солиғи бўйича имтиёзларни адолатсиз таъминлаш фуқароларнинг солиқни рад этишига олиб келиши ҳам мумкин. Аммо, бунинг акси сифатида – яхши ишлаб чиқилган имтиёзлар ушбу солиқнинг самарасизлиги билан боғлиқ кўплаб муаммоларни олдини олади. Имтиёзлар жорий қилишнинг мақсади – мол-мулк солиғини бошқа таркибий қисмлари ва уни бошқариш механизмлари билан биргаликда солиққа тортишнинг адолатли бўлишини таъминлаш муҳимдир. Кўчмас мулкни солиқдан озод қилиши иқтисодий, сиёсий ва ҳуқуқий омилларнинг ўзаро таъсирининг ёрқин намунасидир. Кўчмас мулкни имтиёзли солиққа тортишни белгилайдиган қонунчиликнинг мавжудлиги мулкнинг айрим ижтимоий аҳамиятга эга бўлган турларини ёки унинг ижтимоий ҳимояга муҳтож эгаларини солиқдан озод қилиши зарурлигини кўрсатади. Мақола якунида хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш асосида Ўзбекистонда мол-мулк солиғи ислохотларининг мақсадларидан келиб чиққан ҳолда имтиёзлардан самарасиз фойдаланиши ҳолатларини бартараф этиш юзасидан хулоса ва таклифлар келтирилди.

Abstract. *The article describes the cases of inefficient or purposeless use of a number of benefits introduced in recent years to help people start their own business, help poor enterprises or remote areas "stand up" and enter new export markets, create new jobs, and ultimately increase the income of the population. . It is stated that the introduction of benefits should be in accordance with the principles of social justice, that tax benefits cannot have an individual character. Therefore, a new approach to the study of tax incentives in the tax system of our country is necessary. In our country, it is envisaged to establish effective incentives for real estates, which, on the one hand, removes the problem of excessive tax burden from low-income and "socially unprotected" citizens, and on the other hand, does not contradict the goals of real estate tax reforms implemented in our country. It also preserves the fiscal potential of property tax and guarantees an equal and fair approach to taxation. Unfair provision of property tax benefits can also lead to tax evasion by citizens. But, on the contrary,*

Кириш. Солиқ имтиёзлари жисмоний ва юридик шахсларга бериладиган солиқ чегирмалари тизими шаклида қўлланилади. Солиқ имтиёзларининг асосий мақсади биринчидан бизнес юртишда рағбат яратиш учун тадбиркорликни ривожлантиришни рағбатлантириш бўлса, иккинчидан моддий фаровонликни сақлаш учун унга ҳақиқатан ҳам муҳтож бўлганлар учун солиқ юкини камайтиришдир. Солиқ имтиёзлари иқтисодиёт ва ижтимоий соҳада ижобий натижаларга эришиш учун ҳукумат томонидан олиб борилаётган давлат сиёсатининг энг муҳим элементи ҳисобланади.

well-designed incentives can avoid many of the problems associated with the inefficiency of this tax. The purpose of the introduction of benefits is to ensure the fairness of taxation, together with other components of property tax and its management mechanisms. Real estate tax exemption is a clear example of the interaction of economic, political and legal factors. The existence of legislation that determines the preferential taxation of real estate indicates the need to exempt certain socially important types of property or its owners in need of social protection. At the end of the article, on the basis of the study of the experience of foreign countries, conclusions and suggestions were made regarding the elimination of cases of inefficient use of benefits based on the goals of property tax reforms in Uzbekistan.

Калим сўзлар. имтиёзлар, преференциялар, самарадорлик, мониторинг, минимал истеъмол харажатлари, ижтимоий соҳа.

Keywords. benefits, preferences, efficiency, monitoring, minimum consumption costs, social sphere.

Шундай бўлсада, «иқтисодиётни барқарорлаштириш асосида олиб борилган ислохотлар самарали бўлсада, айрим хўжалик юритувчи субъектларга имтиёзлар, преференциялар ва эксклюзив ҳуқуқлар бериш юзасидан шаклланган амалиёт бир қатор жиддий муаммоларни келтириб чиқармоқда» [1].

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, - «Сўнгги йилларда иқтисодиёт тармоқларига туртки бериш учун илгари тарихимизда бўлмаган имтиёзларни жорий этишга мажбур бўлдик. Бугун улардан натижа, сабоқ, тажриба қандай бўлди, деган саволга жавоб топиш керак. Бюджетдан ажратилган ҳар бир сўмнинг ҳисоб-

китобини жойига қўйиш, имтиёзларнинг самарадорлигини ошириш зарур» [2].

Шундан келиб чиқиб, барча имтиёз ва субсидияларнинг натижадорлиги кўрсаткичларини белгилаб, улардан самарали фойдаланиш бўйича қатъий назорат тизимини жорий этиш, имтиёзлар самарадорлигини доимий таҳлил қилиб бориш, ҳамда солиқ ва божхона имтиёзларини хатловдан ўтказиб, самарасизларини бекор қилиш, хорижий ва маҳаллий инвесторлар учун берилган имтиёзларни бир хиллаштириш, имтиёзларини ҳудудларнинг ривожланиш даражасидан келиб чиқиб манзилли белгилаш зарур.

Материал ва метод. Маълумки, «2018 йилда бошланган солиқ сиёсатида имтиёзларнинг самарадорлигини мониторинг ва назорат қилиш бўйича таъсирчан тизимнинг мавжуд эмаслиги сабабли соғлом рақобатни таъминлашга салбий таъсир кўрсатувчи, хўжалик юритувчи субъектларни солиқ ва божхона, шу жумладан индивидуал хусусиятга эга бўлган имтиёзлар ҳисобига қўллаб-қувватлаш амалиётининг кенг тарқалганлигини ҳисобга олган ҳолда, 2018 йил 1 ноябрга қадар муддатда самарасиз солиқ ва божхона имтиёзлари ҳамда преференцияларини бекор қилиш, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ ва Божхона кодексларига мувофиқ доимий амал қилувчи солиқ ҳамда божхона имтиёзларини тақдим этиш тартибини жорий қилиш амалга оширилди» [3].

Мамлакатимизда, «бозорда соғлом рақобат муҳитини шакллантириш ва бизнес юритиш учун тенг шарт-шароитлар яратиш, фаол тадбиркорлик ривожланишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, инсофли рақобат тамойиллари амалга оширилишини таъминлаш

мақсадида, шунингдек, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг вазифаларига мувофиқ имтиёзлар ва преференциялар бериш ҳамда самарасиз фойдаланилган имтиёз суммаларини бюджетга мажбурий қайтариш механизмлари мустаҳкамланди. Юқоридагиларни эътиборга олган ҳолда мамлакатимизда имтиёзлар ва преференциялар бериш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари белгиланди» [1].

Шундан келиб чиқиб, юридик ва жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи бўйича имтиёзларини ислоҳ қилиш бир қатор имтиёзларнинг бекор қилинишига олиб келди. Шунини таъкидлаш керакки, Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг эски таҳриридаги 269-282 моддаларида назарда тутилган юридик шахсларнинг мол-мулк ва ер солиқларига, 269-282 моддаларида назарда тутилган жисмоний шахсларнинг мол-мулк ва ер солиқларига имтиёзларнинг умумий миқдори [4], Ўзбекистон Республикаси амалдаги Солиқ кодексининг 414-436 ҳамда 414-428 моддаларидаги имтиёзлар ҳажмидан жуда катта фарқ қилади [5].

Натижалар. Умуман олганда, мамлакатимизда имтиёзлар ва преференциялар бериш тартиби самараси натижасида 2016 йилда Ўзбекистонда ушбу солиқлар бўйича имтиёзларнинг жами солиқ имтиёзларидаги улуши 8% ни ва шу давр учун бюджетга тушган солиқ суммасига нисбатан унинг улуши 2% ни ташкил этган бўлса, 2020 йилда ушбу солиқлар бўйича имтиёзларнинг жами солиқ имтиёзларидаги улуши 5% ни ташкил этди ва шу давр учун бюджетга тушган солиқ суммасига нисбатан унинг

улуши 1% га етди.

Мол-мулк солиғи тушумининг жами давлат бюджетидаги улушига нисбатан, имтиёзлар қиймати 2016 йилда 45% ни, 2020 йилда 17% ни ташкил этди. Шунингдек, юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ бўйича имтиёзларнинг улуши 2019 йилга

нисбатан 2020 йилда 30% га камайди. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи бўйича имтиёзлар улушида йиллар давомида сезиларсиз камайиш тенденцияси кузатилган, 2020 йилда 2016 йилга нисбатан қарийб 1,2 баравага камайган (1-расмга қаранг).

1-расм. 2016-2020 йилларда мол-мулк солиғи бўйича берилган имтиёзларнинг солиқ тушумидаги улуши (фоизда)¹

Ер солиғи тушумининг жами давлат бюджетидаги улушига нисбатан, имтиёзлар қиймати 2016 йилда 28% ни, 2020 йилда 47% ни ташкил этди. Шунингдек, юридик шахслардан олинадиган ер солиғи бўйича имтиёзларнинг улуши 2019 йилга

нисбатан 2020 йилда 66% га кўпайди. Жисмоний шахслардан олинадиган ер солиғи бўйича имтиёзлар улушида йиллар давомида сезиларсиз ўсиш кузатилган ва у 1,3 бараварни ташкил этган (2-расмга қаранг).

2-расм. 2016-2020 йилларда ер солиғи бўйича берилган имтиёзларнинг солиқ тушумидаги улуши (фоизда)²

¹ Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

² Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

Мол-мулк солиғи имтиёзларнинг самарасизлиги бўйича амалга оширилаётган ислохотларга қарамай бюджет йўқотишлари даражаси юқориликча қолмоқда. Агар 2016 йилда белгиланган имтиёзлар туфайли юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ бўйича бюджетга тўланмаган сумма 544,0 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2020 йилда бу миқдор 336,0 млрд. сўмни ташкил этди, яъни 1,6 марта камайди. Юридик шахслардан олинadиган ер солиғи суммаси бўйича 2016 йилда белгиланган имтиёзлар туфайли бюджетга тўланмаган солиқ суммаси 272,0 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2020 йилда бу миқдор 1 124,0 млрд. сўмни ташкил этди ва 4 мартага кўпайди.

Шуни таъкидлаш керакки, сўнгги икки йил давомида коронавирус пандемияси даврида аҳолини, айниқса, умумий овқатланиш, савдо ва хизматлар соҳасидаги тадбиркорлик субъектларини қўшимча равишда қўллаб-қувватлаш, уларнинг даромадларини таъминлаш, санитария-эпидемиологик вазият яхшиланишига қараб ушбу субъектларни жадал қайта тиклаш, шунингдек, иш ўринларини сақлаб қолиш мақсадида янги имтиёзларнинг жорий қилиниши ҳисобига солиқ имтиёзлари миқдори сезиларли даражада ошди. Биргина, 2020 йил 31 декабрга қадар «мол-мулк солиғи ва ер солиғини тўлашдан озод қилиш бўйича берилган имтиёзлар миқдори қарийб 500 млрд. сўмни ташкил этган» [6].

Эътиборлиси шундаки, 2016-2020 йилларда мол-мулк ва ер солиғи бўйича берилган жами имтиёзларда юридик шахсларга берилган имтиёзлар улуши жисмоний шахсларга берилган имтиёзларга нисбатан 2 баравар кўплиги билан фарқланади.

Ачинарлиси, «Молия вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетдаги йўқотишларини аниқ баҳолашни назарда тутадиган, берилаётган имтиёзларни ҳисобга олиш тизимини жорий этиш» [1] бўйича топшириқлар бажарилмай келинмоқда. Шунингдек, меъёрий ҳужжатлар асосида берилган имтиёзлар бўйича давлат бюджетдаги йўқотишларнинг умумий суммаси алоҳида қаторда кўрсатилмаган.

Юритилган имтиёзлар ҳисобига кўра биргина, «2020 йилда 87 634 та юридик шахслар томонидан 29,7 трлн. сўм солиқ имтиёзларидан фойдаланилган. Бунда, 24,1 трлн. сўм ёки 81,1% имтиёзлардан янги таҳрирдаги Солиқ кодексида белгиланган нормалар асосида фойдаланилган» [7].

Имтиёзлар борасида шуни таъкидлаш жоизки, «2020 йилнинг 1 январигача қабул қилинган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларида, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорларида назарда тутилган имтиёзлар уларнинг амал қилиш муддати тугагунига қадар амал қилади» [8].

Юридик шахслар томонидан 2020 йилда фойдаланилган солиқ имтиёзлари тўғрисида маълумот³

млрд. сўмда

Солиқ турлари	Жами	шундан			
		Солиқ кодексига асосан	Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармон ва қарорларига асосан	Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва фармойишларига асосан	Бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатларга асосан
Қўшилган қиймат солиғи	24 502,1	22 129,6	1 068,3	1 087,5	216,7
Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи	836,1	666,1	137,5	28,9	3,7
Ер солиғи	1 000,2	501,2	442,6	10,2	46,2
Мол-мулк солиғи	177,3	33,8	142,6	0,5	0,4
Фойда солиғи	2 102,1	23,8	983,6	1028,4	66,3
Айланмадан олинадиган солиқ	146,7	5,7	137,9	2,3	0,9
Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ	699,6	691,0	8,5	0,0	-
Ижтимоий солиқ	296,6	90,8	126,1	31,0	48,7
Жами	29 760,6	24 141,9	3 047,1	2 188,9	382,8
Улуши	100,0	81,1	10,2	7,4	1,3

2020 йилда фойдаланилган имтиёзларнинг 24,5 трлн. сўми ёки 82,3% и ҚҚС, 2,1 трлн. сўми ёки 7,1% и фойда солиғи, 1,0 трлн. сўми ёки 3,4% и ер солиғи, 177,3 млрд. сўми ёки 0,6% мол-мулк солиғи ҳисобига тўғри келади. Шунингдек, солиқлар бўйича берилган имтиёзлар натижасида маҳаллий бюджетларнинг йўқотишларини қоплаш учун жами 478,4 млрд сўм миқдориди маблағлар ажратилган (1 – жадвалга

қаранг).

Солиқ тўловчилар мақомига қараб, бюджетга тўланмаган солиқ суммаси улар учун белгиланган имтиёзлар билан боғлиқ ҳолда ҳам фарқланади. Бюджет учун энг муҳими юридик шахслар учун берилган имтиёзлар ҳисобланади.

Мунозара.

Мавжуд имтиёзларнинг самарасизлиги ва уларнинг қамровини камайтириш, ҳамда уларни махсус ишлаб чиқилган имтиёзлар

³ Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетларининг 2020 йилдаги ижроси тўғрисидаги ҳисобот бўйича хулосаси

билан алмаштириш амалга оширилмас экан ушбу масала долзарблигича қолаверади.

Таъкидлаш керакки, жисмоний шахсларнинг кўчмас мулкига нисбатан имтиёзларни белгилаш ижтимоий химояни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Шу билан бирга, жисмоний шахсларнинг кўчмас мулкига солиқ солишда бюджетга ундирилмаган даромадларни таҳлил қилиш натижалари ер ва мол-мулк солиғи тўғрисидаги

Шундай экан, жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи имтиёзлари орасида бюджет тушумларига нисбатан энг кўп миқдор пенсионерлар учун имтиёзларга тўғри келади. 2016-2020 йилларда Ўзбекистонда жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ тўловчилари улушида пенсионерлар сонини ва уларга тақдим

қонунларда назарда тутилган даражада эмаслигини кўрсатмоқда. Бунинг асосий сабаби берилган имтиёзлар механизмларининг турлича эканлигидир.

Тадқиқот натижалари жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи учун белгиланган имтиёзларнинг улушида тўловчиларнинг айрим тоифалари, хусусан, пенсионерлар учун белгиланган имтиёзларнинг бюджет тушумларига нисбатан юқори даражада эканлигини кўрсатди.

Этилган имтиёзлар суммасининг ҳам ўша даврлар учун мос равишда 35% га ошганини кузатиш мумкин. Ушбу даврда жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи бўйича берилган имтиёзларнинг 70-80% и пенсия олувчиларга тўғри келган (3-расмга қarang).

3-расм. Жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ тўловчиларининг умумий сонида пенсионерлар ва уларга тегишли имтиёзлар улуши (фоизда)⁴

Биргина, 2021 йилда қонун ҳужжатларида белгиланган солиқ имтиёзлари билан таъминланган солиқ тўловчилар жами солиқ тўловчиларнинг 12,5% ини ташкил этсада, шунинг 9,5% (жами имтиёзга эга бўлганларнинг 76% и)

пенсионерлардир. Жами имтиёзлар миқдори бюджетга тушган солиқ суммасига нисбатан 4,5% ни, пенсия олувчилар учун эса 3,3% ни (жами имтиёзнинг 73% и) ташкил этади.

Пенсионерларга берилган ушбу

⁴ Ўзбекистон Республикаси Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисоблаб чиқилган.

самарасиз имтиёзлар бюджетга солиқ тушумларининг миқдорини сезиларли даражада камайтиради. Ушбу имтиёзлар бериш ёндашувини қайта кўриб чиқиш орқали мавжуд вазиятни ўзгартириш мумкин.

Жисмоний шахслардан олинадиган ер ва мол-мулк солиғи бўйича имтиёзлар солиқ солинадиган базадан (солиқ тўловчиларнинг айрим тоифалари учун) солиқдан тўлиқ озод қилиш ҳамда чегирма шаклида белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 421-моддасига кўра, «Ўзбекистон Қаҳрамони, Совет Иттифоқи Қаҳрамони, Меҳнат Қаҳрамони унвонларига сазовор бўлган, фуқаролар, уруш ногиронлари ва қатнашчилари, шунингдек, доираси қонун ҳужжатлари билан белгиланадиган уларга тенглаштирилган шахслар, собиқ СССРни, ҳимоя қилиш ёки ҳарбий хизматнинг ёхуд ички ишлар органларидаги хизматнинг бошқа мажбуриятларини бажариш чоғида яраланганлиги, контузия бўлганлиги ёки майиб бўлганлиги оқибатида ёхуд фронтда бўлиш билан боғлиқ касаллик туфайли ҳалок бўлган ҳарбий хизматчиларнинг ҳамда ички ишлар органлари ходимларининг ота-оналари ва бева хотинлари (бева эрлари) пенсионер ҳисобланади ва бу пенсионерлар жисмоний шахсларнинг мол-мулк солиғи бўйича солиқ имтиёзларидан фойдаланиш ҳуқуқига эга» [5].

Шунингдек, қуйидаги жисмоний шахслар ҳам пенсионер ҳисобланади ва уларнинг мулкида бўлган мол-мулк 60 кв.м. доирасида солиқ солишдан озод қилинган:

1) ўн нафар ва ундан ортиқ болалари бор ота-оналаридан бири;

2) пенсионерлар;

3) I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган шахслар.

Ушбу тоифадаги солиқ тўловчиларга имтиёзлар бериш механизмини ишлаб чиқиш учун Ўзбекистонда пенсионерларга тегишли кўчмас мулк объектларини солиққа тортишда, уларнинг тўлов қобилияти юқори эканлиги ҳақидаги фикрни илгари сурамыз.

Тадқиқотимизда жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғида пенсионерлар учун берилган имтиёзларда ушбу тоифадаги шахсларнинг солиқ мажбуриятини бажариш учун зарур бўладиган даромад даражаси ўрганилди.

Юқоридаги маълумотлардан келиб чиққан ҳолда 2021 йилда жами солиқ тўловчиларнинг 9,5% ини, имтиёзга эга солиқ тўловчиларнинг эса 76,3% ини 700 000 га яқини пенсионерлар ташкил этишини ҳисобга оладиган бўлсак, «2019 йил маълумотларига кўра ишловчи пенсионерлар сони 152 000 нафарни ташкил этган ҳолда уларни йилига ўртача 3% га ўсишини ҳисобга олсак 2021 йилда ишловчи пенсионерлар сони 156 500 нафарни яъни жами имтиёзга эга бўлган пенсионерларнинг 22% ини ишловчи пенсионерлар ташкил этади» [9].

Қолган 78% имтиёзга эга бўлган пенсионерларнинг ҳам пенсия миқдорлари эълон қилинган минимал истеъмол харажатлари миқдори – 440 минг сўмдан кам бўлмаслиги таъминланди.

2022 йил 1 январдан бошлаб минимал истеъмол харажат миқдорларидан камбағаллик мезони ҳамда кам таъминланган деб эътироф этишда жон бошига бир ойлик даромад мезони сифатида фойдаланилади [10].

Шундай қилиб, мамлакатимиздаги

пенсионерларнинг даромадларини ўрганиш натижалари ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар орасида имтиёз тадбир этилмаса бўладиган жуда кўп миқдордаги тўловга лаёқатли шахслар мавжудлигини кўрсатади.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, Республикамизда жисмоний шахсларнинг кўчмас мулкка кадастр қиймати асосида солиқ солишнинг амалдаги тартибини таҳлил қилиш натижасида бир қатор индивидуал ижтимоий аҳамиятга эга бўлган солиқ имтиёзларини белгилашда солиқ тўловчилар даромадлари даражаси ҳисобга олиниши аниқланди, бу мақсадлар ва эҳтиёжлар тамойилига мувофиқлигини таъминлашга имкон беради.

Хулоса. Тадқиқот натижалари, ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва аҳолининг айрим қатламларини ҳимоя қилиш учун имтиёзларни белгилашга нисбатан ҳозирда қўлланилаётган ёндашув мақсадли ва эҳтиёжга мувофиқлиги нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқилиши керак деган хулосага келишимизга имкон беради. Шу муносабат билан жисмоний шахсларга мол-мулк солиғи бўйича имтиёзлар беришда солиқ тўловчининг тўлов

қобилиятини ҳисобга олиш мақсадга мувофиқдир. Шу билан бирга, солиқ тўловчи томонидан мулкдор эканлигини тасдиқловчи ҳужжат талабини белгилаш керак. Бунинг учун имтиёзларни солиқ тўловчининг яқка тартибдаги яшаш жойига нисбатан қўллаш ва бошқа кўчмас мулк объектларидан фақат фойдаланиш ҳуқуқи белгиланиши керак.

Тадқиқот натижасида қуйидаги асосий хулосаларни шакллантирдик:

1. Кўчмас мулкни солиққа тортиш бўйича имтиёзлар беришни қайта кўриб чиқиш ва самарасиз имтиёзлардан воз кечиш;

2. Айрим тармоқ ва минтақалардаги ижтимоий-иқтисодий ривожланишга ҳамда рақобат муҳитига таъсири даражасини тизимли равишда мониторинг қилиш ва баҳолаш;

3. Кўчмас мулкни солиққа тортиш бўйича бериладиган имтиёзларда жаҳон тажрибасини ҳисобга олиш;

4. Солиқ имтиёзларининг яхлит тизимини яратиш;

5. Солиқни тўлашдан бўйин товлаш, шу жумладан ҳисобга олинмаган кўчмас мулк орқали жавобгарлик чоралари ва мониторинг тизимини ишлаб чиқиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 31 майдаги 3756-сонли «Имтиёзлар ва преференциялар бериш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.
2. Президент Шавкат Мирзиёевнинг иқтисодиёт тармоқларига йўналтирилган имтиёзлар самарадорлиги таҳлили бўйича йиғилишдаги маърузаси.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги ПФ-5468-сонли «Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида»ги Фармони.
4. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. Ўзбекистон Республикаси 2007 йил 25 декабрдаги ЎРҚ-136-сон Қонуни билан тасдиқланган (ўз кучини йўқотган).
5. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. Ўзбекистон Республикаси 2019

йил 30 декабрдаги ЎРҚ-599-сон Қонуни билан тасдиқланган.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 20 июлдаги ПФ-6029-сонли «Коронавирус пандемиясининг салбий таъсирини камайтириш учун аҳоли, тадбиркорлик субъектлари, умумий овқатланиш, савдо ва хизматлар соҳасини қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони.

7. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 17 апрелдаги 320-сонли «Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси тўғрисида»ги қарори билан тасдиқланган Низом.

8. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги ЎРҚ-599-сонли «Ўзбекистон Республикасининг солиқ кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонуни.

9. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг 2019 йилдаги фаолият натижалари.

10. Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 27 августдаги 544-сонли «Минимал истеъмол харажатлари қийматини ҳисоблаш тартибини амалиётга жорий этиш тўғрисида»ги Қарори.

11. Kiyasov, S.U. (2022). Improving the Quality of Tax Administration Is a Key to Ensuring the Objectives of The Individual Income Tax Reform. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 30(2), 437-445.

12. Niyazmetov, I., Voronin, S., Koraboev, B., Ugay, D., (2021). Ways of property tax reform in the republic of Uzbekistan. *Obshchestvo i ekonomika*, (3), 30-43.

13. Niyazmetov, I., Voronin, S., Koraboev, B., Ugay, D., (2021). International experience in real estate taxation. *Obshchestvo i ekonomika*, (2), 119-130.

14. To'la'kov, U.T., Maxmudov, O.T., (2021). Soliqlar va soliqqa tortish. O'quv qo'llanma. Termiz, 365.

15. Тўлаков, У.Т., (2021). Мол-мулк солиғи бўйича имтиёزلарни такомиллаштириш. «Логистика ва иқтисодиёт» илмий электрон журнали, 1(2), 425-435.

16. Тўлаков, У.Т., (2021). Ўзбекистонда ер солиғи ривожланиши истиқболлари. «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали, 1(3), 355-366.

17. Тўлаков, У.Т., (2021). Мол-мулк солиғи ставкаларини белгилашнинг ўзига хос хусусиятлари. «Логистика ва иқтисодиёт» илмий электрон журнали, 1(5), 286-297.

18. Tulakov, U. T., (2021). Features of Real Estate Tax in Uzbekistan as a Developing Country. In «Online-conferences» Platform, 214-220.

19. Tulakov, U. T., (2021). Radical reform of the labour payment system in Uzbekistan. In *Global Congress on Contemporary Sciences & Advancements*, (6), 101–103.

20. To'la'kov U.T., (2021). Ko'chmas mulkning kadastr va bozor qiymatlari o'rtasidagi farq. *Respublika ilmiy-amaliy konferensiya to'plami*, 1(21), 68-72.

21. Тўлаков У.Т., (2021). Кўчмас мулк солиғи ҳудудлар ривожланишининг ўзига хос «Абадий ҳаракат машинаси». Республика кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 2(35), 28-31.

22. Tulakov U.T., (2021). The problems of determining the cadastre value of land in taxation of real estate. In *Euro-Asia Conferences*, 1(4), 96-99.

23. Тўлаков, У.Т., (2022). Кўчмас мулк солиғининг назарий-концептуал асослари. «Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар» мавзусидаги Республика илмий-амалий конференция тўплами, 2(24), 18-21.